

Met hart en ziel

Katarina Widholm

Met hart en ziel

Stockholm, 1937. Betty kan niet wachten om haar
geluk te beproeven in de grote stad als dienstmeisje
van dokter Molander

Vertaald uit het Zweeds door Daniëlle Stensen

De vertaling van het gedicht van Heinrich Heine op pagina 137 en 138, is afkomstig uit tijdschrift *De Tweede Ronde*, Jaargang 3 (1982), en werd vertaald door Marko Fondse en Peter Versteegen.

ISBN 978-90-225-9964-8

ISBN 978-94-023-2222-4 (e-book)

ISBN 978-90-528-6659-8 (audio)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Räkna hjärtslag*

Vertaling: Daniëlle Stensen

Omslagontwerp: Bürosüd

Omslagbeeld: © Alamy

Zetwerk: Mat-Zet bv, Huizen

© Historiska Media en Katarina Widholm 2021

© 2024 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekeryj bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor mijn vriendin Eva
Die al sinds onze kindertijd enthousiast en onvermoeibaar
alles leest wat ik schrijf.

1

28 september 1937

‘Neemt u plaats! Sluit de deuren!’

Op het perron stak haar moeder haar hand omhoog ten afscheid, het leek bijna alsof ze ook haar ogen afveegde. Haar haar was heel dun en kleurloos onder de hoed die ze al zolang Betty zich kon herinneren had. Het viel Betty nu pas op hoe klein en slank haar moeder was. De trein gleed langzaam weg en zowel haar moeder in haar bruine jas als het station van Hudiksvall verdween uit zicht.

Betty ging op haar plek zitten. Ze was verkleumd en haar handen waren nog koud van de kilte op het perron, maar op aanraden van tante Helmi knoopte ze haar mantel open en zette ze haar hoed af. Haar vlechten waren vochtig van de regen en ze streek ze haastig naar achteren, zodat ze niet te zien waren. Zodra ze kon, zou ze ze afknippen en bij een echte kapper haar haar laten onduleren. Zodra ze haar eerste salaris kreeg. Ze kreeg kriebels in haar buik als ze aan haar salaris dacht. Haar eigen, zelfverdiende geld.

Tante Helmi had tegen Betty’s moeder gezegd dat Betty geluk had dat ze een baan had gekregen bij dokter Molander aan de Jungfrugatan in Stockholm. ‘Het meisje kan geen betere werkgever hebben!’

En tante Helmi kon het weten, die had haar hele volwassen leven in Stockholm gewoond en gewerkt. Eerst als dienstmeisje, na een tijd

als kantoorbediende en toen twintig jaar als assistente van een boekhouder aan de Rådmansgatan.

‘Ga maar bij het raam zitten, dan kun je naar buiten kijken.’ Tante Helmi stond kreunend op en wisselde van plaats met Betty, terwijl ze haar mantel losknoopte die over haar ampele boezem spande. Haar hoed met de elegante vogelveer hield ze op, ze pakte Betty’s versleten mantel aan en hing die onder haar eigen mantel aan het haakje onder het bagagerek. Er zat slechts één andere passagier in de coupé, een chique heer bij de deur, die leek te slapen.

Betty ging weer zitten. Ze ging voor de eerste keer van haar leven met de trein. Ze had tante Helmi al heel vaak van de trein gehaald en haar zien weggrijden, en even zo vaak had ze gewenst dat zij degene was die op reis mocht. En nu was ze op weg naar de hoofdstad, Stockholm.

Haar moeder had liever gehad dat ze thuis in Hudiksvall een werkplek zocht, of als ze toch uit huis moest, was Sundsvall of eventueel Gävle toch ver genoeg geweest?

Maar Betty droomde van Stockholm. Dat deed ze al sinds ze een klein meisje was en tante Helmi met Kerstmis thuiskwam met leukernijen die ze nog nooit had gezien en kleren die van de mooiste stoffen waren gemaakt. En alle ansichtkaarten die ze stuurde, met foto’s van het Stockholmse water en de statige gebouwen. En nu ging zij, Betty Lind uit Åvik in Hudiksvall, daar wonen.

‘Vergeet niet te antwoorden – ja, mevrouw, nee, mevrouw – wanneer je aangesproken wordt. En zeg alleen iets als je iets gevraagd wordt!’

Betty knikte. Dit hadden ze al heel vaak doorgenomen. Haar moeder en haar broertjes hadden op de klepbank in de keuken gezeten terwijl tante Helmi haar overhoorde over sauzen, zilverwerk en het opdienen van eten.

Betty voelde zich zelfverzekerd. Ze had al een jaar lang thuis voor haar broertjes en het hele huishouden gezorgd. En ze had het ontbijt en avondeten bereid, terwijl haar moeder de hele dag in de zagerij

werkte. Ze had de was gedaan, de bedden opgemaakt en de kleine flat aan de Bagargatan schoongemaakt. Ze had de knieën van Edvins broeken versteld als hij tegen een boom was gerend en zich had geschaafd, en ze had de schrammen van de kleine Pelle schoongemaakt als hij omver was gelopen op school. Bovendien was ze twee jaar lang huishoudelijke hulp geweest van de oude mevrouw Skoglund in het prachtige huis aan de Storgatan, waar ze drie keer per week schoonmaakte, boodschappen deed en kookte. Mevrouw Skoglund had nooit geklaagd, ze had Betty juist altijd geprezen. En haar moeder zei altijd dat ze vaardig en nauwgezet was, en dat ze uitstekend kon koken. Een baan als dienstmeisje in Stockholm zou ze toch aan moeten kunnen.

‘Als je vrij hebt, kun je bij mij op bezoek komen. Gelukkig woon ik heel dichtbij, dus ik kan je alles leren wat je weten moet. Mevrouw is een beetje een portret, maar de dokter heeft een hart van goud. Nu, begin je al honger te krijgen, Betty?’

Betty glimlachte. Ze had dat al zo vaak over de dokter en zijn vrouw gehoord dat ze hen voor zich meende te zien. Naast de dokter en zijn vrouw zou er nog een volwassen zoon zijn, die blijkbaar studeerde en nu en dan thuis logeerde. Ze hoopte dat ze allemaal aardig zouden zijn.

‘Volgens Emma, die het dienstje nu vervult, is de dienstbodekamer heel mooi en gezellig, met ramen die uitkijken op de binnenplaats, waar een grote eik groeit. Je zult het er vast naar je zin hebben, Betty.’

Betty glimlachte weer half in zichzelf. Een eik voor het raam. Alleen in haar leesboek op school had ze ooit een eik gezien. Even kreeg ze een knoop in haar maag van de zorgen. Hoe zou ze in hemelsnaam een heel huishouden in Stockholm draaiend moeten houden? Ze was immers pas zeventien. En hoe erg zou ze naar haar broertjes verlangen, en hen missen? En haar vriendin Anna van de Köpmangatan? Al sinds de lagere school, ja, eerder zelfs, waren ze hartsvriendinnen. Maar Anna ging in Forsa werken als dienstmeisje en zijzelf ging naar Stockholm.

Betty leunde met haar hoofd tegen de ruit en sloot haar ogen. Zodra ze was aangekomen, zou ze een brief schrijven aan haar moeder en aan Anna, om te vertellen hoe alles eruitzag en welke fantastische dingen ze allemaal had meegemaakt. Haar moeder zou waarschijnlijk antwoorden zodra ze er tijd voor had, maar Betty twijfelde een beetje of Anna zou terugschrijven. Die had zoveel andere dingen aan haar hoofd dan lezen en schrijven. Niemand was zo handig met naald en draad als Anna, niemand wist zoveel van het huishouden als zij. Maar ze had niet veel op met lezen of boeken. Niet zoals Betty. Betty hield van boeken en ging vaak naar de bibliotheek. Ze opende haar ogen en keek uit het raam.

‘Wil je een boterham? Ik zal wat koffie inschenken voordat hij koud wordt.’

Zonder op antwoord te wachten schonk tante Helmi een kop koffie in en gaf die aan haar. Ze kreeg ook een in papier verpakte boterham in de hand gedrukt. Betty moest de boterham op haar knie laten balanceren en hoopte vurig dat het pakketje geen vlekken op haar jurk zou maken.

‘Wilt u een kop koffie en een boterham?’ Tante Helmi bood de man bij de deur, die intussen wakker was geworden en een boek aan het lezen was, een in papier verpakte boterham aan.

‘Dank u voor het aanbod. Ik wil graag een kop koffie.’

De man had donkere, scherpe gelaatstreken, dikke wimpers en een gitzwarte, elegante snor. Hij keek tante Helmi met vriendelijke bruine ogen aan toen hij het kopje in ontvangst nam. Met een brede glimlach sloeg hij de aangeboden boterham af.

‘Maar het is zelfgebakken brood met pekelvlees – uit Enånger!’ probeerde tante.

De man glimlachte alleen maar en schudde zijn hoofd. ‘In Gävle stapt er een collega in en we hebben een tafel in de restauratiewagen gereserveerd voor de lunch. Ik wil mijn eetlust niet bederven...’

‘Waarom neemt u niet een klein stukje? Het meisje heeft de boterhammen gemaakt. Ze wil vast weten of ze geschikt zijn voor mensen

van goede komaf. Ze heeft een dienstje gekregen bij een net gezin in Stockholm.’

Tante Helmi scheurde een stukje van de boterham af en gaf het aan de man.

Betty schaamde zich. Tante moest niet zo aandringen – zo bijzonder waren haar boterhammen niet.

De man zag haar beschaamde blik en nam het vriendelijk aan. ‘Nou, een klein stukje dan. Om te proeven.’

Tante Helmi en de man voerden een gesprek bij de koffie, terwijl Betty langzaam op haar boterham kauwde. Ze was moe omdat ze vroeg was opgestaan en het lunchpakket had gemaakt. Pelle had haar voor de voeten gelopen en wilde proeven. Haar moeder had hem gezegd dat hij genoeg moest nemen met een boterham met suiker, dat het pekelvles voor onderweg was. Toen haar moeder even buiten was, had Betty hem toch een stukje toegestopt, dat hij in één keer had doorgeslikt. Toen had hij zich met een bezorgde uitdrukking op zijn gezicht aan haar voeten op de grond laten zakken.

‘O Betty, wat is het toch verdrietig dat je ons verlaat.’

Ze moest hem gewoon even in haar armen nemen, door zijn lichte haar woelen en hem wiegen als een baby. Ze zou zijn warme knuistjes en blauwe ogen missen. Zelfs de chagrijnige Edvin, die zelden sprak wanneer het niet nodig was, had gezegd dat hij zijn grote zus zou missen. Ze hadden haar met een heel serieuze blik uitgezwaaid.

‘Wat een exquisite boterham! Daar mag de juffrouw trots op zijn. Zit er ook mosterd op?’

De man glimlachte naar Betty en ze knikte met een verlegen glimlachje.

Tante Helmi ging enthousiast verder: ‘Ze heeft aanleg voor koken. Ze is echt bekwaam. Ze gaat naar Stockholm, naar het chique Östermalm zelfs, waar ze als dienstmeisje gaat werken.’

‘Met zo’n lief en vaardig meisje uit Hälsingland in de familie wordt het vast een succes.’

‘Kent meneer dokter Molander misschien?’ Tante Helmi nam zelf

een grote hap van de boterham en veegde daarna de kruimels van haar boezem.

De heer glimlachte en verontschuldigde zich dat hij niet zoveel mensen uit Stockholm kende, in Uppsala kende hij meer mensen. ‘Maar ik weet zeker dat de familie tevreden zal zijn; het is niet makkelijk om goede bedienden te vinden.’

Hij glimlachte weer naar Betty en ze glimlachte aarzelend terug. Zou ze het durven vragen?

‘Weet meneer misschien of het mogelijk is om boeken te lenen bij een bibliotheek in Stockholm?’

Hij dronk het laatste restje koffie op en gaf zijn kopje terug aan tante Helmi. Toen draaide hij zich naar Betty en glimlachte nog breder. ‘Een bibliotheek? Is mejuffrouw geïnteresseerd in boeken?’

Betty knikte verlegen naar de man.

Hij leunde achterover, sloeg zijn ene in een elegant kostuum gestoken been over het andere en knikte nadenkend. ‘Warempel, mejuffrouw leest dus. Mag ik vragen wat mejuffrouw... Excuseer, ik heb uw naam niet goed gehoord.’

Betty's wangen werden knalrood en ze keek verlegen naar beneden, terwijl tante Helmi hen allebei snel voorstelde.

De man boog licht zonder op te staan en bleef naar Betty glimlachen. ‘Ik ben Martin Fischer, universitair docent – het is me een genoegen. Vertel me nu eens, mejuffrouw Lind, welke literatuur u zoal hebt gelezen.’

Hij was dus docent. Zo'n verfijnde heer vond haar ongetwijfeld bespottelijk met haar lectuur. Ze beet op haar onderlip en vroeg zich af wat ze moest antwoorden. Zelfs Betty beseftte dat er een verschil was tussen het ene en het andere boek. Alles wat ze het afgelopen jaar gelezen had, zou de fijnbesnaarde heer waarschijnlijk niet kennen of zelfs maar literatuur noemen. Tegelijkertijd was ze geamuseerd dat hij haar mejuffrouw noemde.

Tante Helmi keek haar hulpeloos aan, dit was onbekend terrein voor haar, ze las nooit. Alleen de krant.

Betty bevochtigde haar lippen en glimlachte kort naar tante Helmi voordat ze antwoordde: ‘O, een beetje van alles. Ik ben dol op Selma Lagerlöf en Vilhelm Moberg. Daarna heb ik Ivar Lo, Moa Martinson en Elin Wägner gelezen, en een buitenlandse misdaadschrijfster die Dorothy Sayers heet en...’ Ze zweeg plotseling toen ze de brede glimlach van de man zag. Die interpreteerde ze als dat hij haar uitlachte, dus hield ze haar mond en draaide zich blozend naar het raam. ‘Excuseer, dat interesseert u natuurlijk niet.’

Hij stond ineens op, nam tot grote schrik van de vrouwen Betty’s hand in de zijne en plofte naast haar neer. In zijn kielzog volgde de bijzondere geur van een dure scheerlotion, waar ze een tikje duizelig van werd. Hij glimlachte en kneep heel hard in haar hand. ‘Niet stoppen, ik wil meer horen. Dus mejuffrouw is een boekenwurm? Een echte boekenliefhebber? Wat buitengewoon interessant en bijzonder. Ik geef zelf les in literatuur in Uppsala en ik vind het geweldig als ik bij een jong iemand enthousiasme voor literatuur bespeur. Misschien moet mejuffrouw zelf vroeg of laat gaan studeren?’

Tante Helmi trok een zuinig mondje en legde haar hand beschermend op Betty’s knie. ‘Studeren? Bewaar ons. Ze is naar de lagere school geweest en moet nu werken. We kunnen ons niets anders veroorloven.’

De docent keek met een benepen blik naar tante Helmi en Betty besepte dat hij in verlegenheid was gebracht. Hij stond rustig op en deed zijn mond open om iets te zeggen, maar op dat moment remde de trein af voor Söderhamn en moest hij weer gaan zitten. Betty vond het dwaas van zichzelf dat ze over het onderwerp was begonnen en sloeg haar blik neer. De coupé stroomde vol met andere passagiers en het gesprek met de chique heer kwam niet meer op gang. Tante Helmi haalde haar breiwerk tevoorschijn en Betty viel met haar hoofd tegen het raam in slaap.

De trein zou iets voor twee uur ’s middags aankomen in Uppsala. Daar hadden ze tien minuten de tijd om over te stappen op de trein naar Stockholm. Betty wist dat tante Helmi opzag tegen de overstap.

Je moest je vaak door een menigte heen wurmen om uit te stappen, op het station was het rumoerig en het was niet zeker dat je op het traject naar Stockholm gemakkelijk een zitplaats kon vinden. Al twintig minuten voor Uppsala stond tante op, ze trok haar mantel aan en sleepte hun bagage het gangpad op. Betty stapte over de knieën van de andere passagiers heen en sommige mensen mompelden dat ze er allemaal in Uppsala uit moesten en dat je dus niet hoefde voor te dringen. Tante Helmi snoof en riep luid in het gangpad: ‘Er is een verschil tussen uitstappen en overstappen! Men heeft tegenwoordig geen manieren meer!’

Betty sloeg haar blik neer, ze schaamde zich voor haar tante, maar probeerde zo vriendelijk mogelijk naar de andere passagiers te glimlachen. Net toen ze de coupé wilde verlaten, voelde ze een warme hand op haar arm.

‘Wacht!’

Betty trok haar arm weg en keek ongerust naar haar tante, die al voor de deur van het rijtuig stond. De ogen van de docent stonden nu warm en vriendelijk, zonder de licht spottende blik die ze eerder had gezien. ‘Ik wil graag dat mejuffrouw Lind dit boek aanneemt en het leest. En dat ze me dan misschien vertelt welke gedachten dit boek opwekt. Vergeet niet dat mejuffrouw altijd contact mag opnemen.’

Betty herkende de titel, *De beul*, niet, maar het boek zag er nieuw en verleidelijk uit. Ze glimlachte zo vriendelijk mogelijk en maakte dankbaar een knicks.

‘En ga naar de Stadsbibliotheek aan de Sveavägen. Die is prachtig! Het is een tempel voor boekenliefhebbers.’ Hij keek haar met oprechte genegenheid en enthousiasme aan, dus glimlachte ze terug voordat de coupédeur achter haar dichtging.

Ze bleef in de geur van scheerlotion staan en wist het boek in de valies te proppen die ze in haar hand had.

2

Het centraal station van Stockholm was enorm. Groter dan de kerk thuis, groter dan alles wat Betty ooit had gezien. En al die mensen die met grote tassen voorbijstormden! Kruiers met bontgekleurde petten trokken karren met nog meer bagage en krantenjongens riepen het nieuws om. Het rook er naar versgebakken brood, naar auto's en de lucht was vochtig. Betty was draaierig door de drukte en alle beweging om zich heen, wat er niet beter op werd toen ze het station uit liepen en er een rij taxi's op klanten stond te wachten.

'Ik hoop dat je fit en gezond bent, want we moeten een aardig eindje lopen voordat we er zijn.'

Betty knikte alleen maar, pakte de valiezen die ze vasthad steviger beet en liep achter tante Helmi aan door de straten. Ze kwamen een elegante dame tegen in een prachtige koffiebruine mantel met een bontkraag. De dame had prachtig geonduleerd haar, en op haar lichtgekleurde krullen troonde een geweldig stijlvolle, roestbruine hoed met een voile. Over haar arm hing een elegante krokodillenleren handtas die eruitzag als een buidel.

Betty stopte haastig haar vlechten onder haar hoed en verborg de stoffen handtas die ze van haar grootmoeder had gekregen. Stel je voor dat ze ooit zo'n hoed en tas zou kunnen dragen. En die krullen...

Ze kwamen langs allerlei bijzondere winkels met grote etalages, een groot warenhuis en een mooi park, en ze hadden het allebei een beetje koud toen ze de Jungfrugatan bereikten. Betty had onderweg vanaf het station al zoveel opvallende en mooie dingen gezien dat ze daar vele brieven naar huis mee kon vullen.

Het trappenhuis was groot en blonk als goud. Er was ook een knarsende lift vol tierelantijnen, maar tante Helmi wees naar de dienstingang. Dat trappenhuis had geen lift, was niet goudkleurig en had geen tierelantijnen.

Ze hadden net op de bel gedrukt of de deur werd al geopend door een oudere dame met krijtwit haar, die naar tante lachte, waarbij veel tandvlees zichtbaar werd.

‘Ik verwachtte jullie al. Kom binnen, kom binnen.’ Emma schudde hun de hand en Betty maakte een mooie reverence. Ze namen plaats aan een grote keukentafel en kregen boterhammen met lekker beleg en koffie. Het zou goed kunnen dat de boterhammen van de vorige dag waren, maar ze waren belegd met zachte, heerlijke leverpastei en met blauwe schimmelkaas, die Betty nog nooit had geproefd. Ze waren bovendien nog versierd met bouillongelei, peren en augurk. Hoe zou zij ooit zulke lekkere boterhammen kunnen maken, met zulk duur beleg?

‘Denk je dat je het naar je zin zult hebben hier in Stockholm?’

Betty glimlachte verlegen en knikte.

Tante Helmi smakte luid toen ze een hap van haar boterham nam en zei grinnikend tegen Emma: ‘Ze denkt dat ze tijd zal hebben om boeken te lezen en zich een kapper zal kunnen veroorloven. Ze beseft niet hoeveel werk haar wacht en hoe weinig ze verdient.’

Betty bloosde weer. Ze beseftte ten volle dat ze hard zou moeten werken, maar ze kreeg toch wel een middag vrij?

Toen ze klaar waren, ruimde Emma de tafel af, en Betty zag dat de keuken vrij modern maar een beetje somber was.

‘Ik zal je de dienstbodekamer laten zien. Ik heb hem zo netjes mogelijk gemaakt.’

Betty pakte haar valiezen en volgde de oude vrouw naar een kamer naast de keuken. Het was een kleine maar verrassend lichte kamer, ook al keek hij uit op de binnenplaats. Je kon de lucht zien en een grote eik die alle inkijk belemmerde. Het rook muf in het kamertje, en naar iets anders ondefinieerbaars wat Betty 'lichaam van een oud mens' zou noemen. Maar er stonden een tafeltje met lampet, een stoel, een smal bed tegen de muur en een ladekast met een radiotoestel erop. Betty's hart maakte een sprongetje toen ze het zag. Een eigen radiotoestel! 'Werkt die?'

Emma's gebochelde lichaam huiverde en ze knikte met een grimas. 'Tja, volgens mij wel. Ik heb het nooit geprobeerd. Bah, ik hou niet van die ondingen. Maar de dokter en mevrouw hebben afgelopen najaar een nieuwe gekocht en deze hebben ze toen aan mij gegeven. Je moet zelf je bed opmaken. En handdoeken heb ik daar neergelegd. Mevrouw zoekt regelmatig uit wat verkleurd en een beetje kapot is, en dan mag ik het gebruiken. Er is een watercloset in het huis en een gewone plee in de tuin. Zet je tassen maar neer, dan zal ik je nog wat dingen laten zien voordat ik vertrek. Mevrouw komt zo thuis en dan moet je haar gedag gaan zeggen. Misschien wil je je even wassen?'

Betty knikte, zette haar tassen netjes aan het voeteneind van het bed en wilde net wat water bij het fornuis gaan halen toen de bel van de keukendeur ging. Voordat Emma bij de deur was, ging hij al open en kwam er een jonge jongen binnen met een enorme mand in zijn armen, die met luide stem riep: 'De boodschappen van Nordiska Kompaniet! Mevrouw heeft ze besteld en ik kom ze bezorgen.'

'Birger, kom binnen en begroet dit meisje eens. Dit is Betty, die hier komt werken omdat ik wegga. Ze is net met de trein uit Hudiksvall aangekomen.' Emma nam de jongen bij de arm en duwde hem naar Betty toe.

De jongen leek van haar eigen leeftijd te zijn, of misschien iets ouder. Hij had bruine ogen en licht, krullend haar op een manier die Betty nog nooit eerder had gezien. Hij lachte vriendelijk, nam zijn

pet af en stak zijn hand uit. Ze lachte terug en schudde hem de hand.

‘Birger is de loopjongen en komt hier vaak met boodschappen. Hij is een slungelige lummel, die kort gehouden moet worden.’ Emma lachte en gaf hem een mep met een krant die op tafel lag. De brede glimlach en vriendelijke toon deden vermoeden dat ze eigenlijk iets heel anders bedoelde.

‘En Emma is een lieverd die altijd een lekker hapje heeft voor een arme, hongerige drommel. Dag dag, dames, tot de volgende keer.’ Hij griste een van de kleine, chique boterhammen weg en stopte die in zijn mond, zette zijn pet weer op en knipoogde naar Betty voordat hij verdween.

Toen werd er vanuit de flat gebeld.

‘Mevrouw is thuis, en ze wil Betty ontmoeten. Ga je haar maar even kammen, daarna gaan we naar binnen.’

Betty trok de deken op tot aan haar neus. Na de warme keuken voelde het koud aan in het kamertje. Eigenlijk moest ze gaan slapen, maar haar hoofd tolde van alle indrukken. Eerst de reis en daarna Stockholm met al zijn bedwelmende pracht en praal, en dan nog de woning en mevrouw.

Ze had zoveel over de vrouw van de dokter gehoord dat ze zich een angstaanjagende oude dame had voorgesteld. In plaats daarvan was ze een enigszins ongeïnteresseerde vrouw van middelbare leeftijd met donker haar, hangende oogleden en de gewoonte om voortdurend haar lippen te likken.

‘Het ontbijt moet om zeven uur klaarstaan, dan eet de dokter voordat hij naar de praktijk gaat. De dokter wil pap, eieren en koffie geserveerd krijgen in de salon. Ik wil mijn thee en roggebeschuit om halfnegen op een dienblad in de slaapkamer. Nadat ik ben opgestaan, maak je het bed op en lucht je de slaapkamer en de salon, en dan bereid je in de keuken het eten voor de dag voor. De rest bespreken we morgen. De lijst ligt in de salon. Heb je nog vragen? Niet? Mooi. Je krijgt een fatsoenlijk loon en je hebt om de woensdagmiddag vrij

en zo mogelijk enkele zondagmiddagen. Er hangen uniformen in de kast in de keuken, zowel voor dagelijks gebruik als voor het serveren. Als ze niet passen, moet je ze zelf vermaken. Zo!

Betty had niet eens tijd om 'Ja, mevrouw' te zeggen voordat het voorbij was. Het was puur geluk dat ze Emma nog kon vragen waar de verschillende kamers in huis zich bevonden, zodat ze wist waar de slaapkamer was en waar de salon lag.

Haar hart bonkte een beetje toen ze erover nadacht hoe ze het voor elkaar moest krijgen om het ontbijt naar behoren te maken en dat ze vanaf morgen geacht werd om in haar eentje een heel huishouden te bestieren.

Ze had het uniform gepast en het was te breed en veel te lang, maar met behulp van wat spelden zou ze er toch nog redelijk toonbaar uitzien totdat ze het kon vermaken.

Betty dacht aan iedereen thuis. Aan haar broertjes die elkaar in de klepbank verdrongen om te kunnen slapen. O nee, Edvin had nu waarschijnlijk haar bed in het slaapkamertje gekregen. Dus dan lag alleen Pelle nog in de klepbank. Haar moeder zat waarschijnlijk in het laatste avondlicht bij het raam kleding te verstellen en kookte. Nu Betty niet meer thuis woonde en dus niet kon helpen, moest ze natuurlijk meer doen. Heel eventjes sprongen de tranen haar in de ogen. Wat was ze ver van huis. Ze was nu volwassen en hoorde zichzelf te kunnen redden. Emma zou morgenmiddag langskomen om haar nog wat dingen in de keuken te laten zien. Maar meteen daarna zou ze naar haar zus in Härnösand vertrekken.

Voordat Betty in slaap viel, herinnerde ze zich ineens het boek dat ze van de chique heer in de trein had gekregen. Ze kon niet anders dan opstaan en het uit haar tas pakken. Het was een prachtig, in leer gebonden boek met de titel en de naam van de auteur in goud gedrukt. Hoewel ze nog nooit van het boek had gehoord, kende ze de auteur, Pär Lagerkvist, wel van naam. Ze sloeg de eerste bladzijde open en er viel een visitekaartje uit met de woorden MARTIN FISCHER, UNIVERSITAIR DOCENT, in bordeauxrode reliëfletters. Daaronder

stonden een adres en telefoonnummer in Uppsala. Ze streek zachtjes over het kaartje en glimlachte in zichzelf, waarna ze het weer in het boek stopte. Vanavond had ze geen energie meer om te lezen, maar er kwamen vast andere avonden. Glimlachend legde ze het boek op de stoel naast het bed en gaapte uitgebreid. Het was bijna elf uur, morgen moest ze vroeg op.

Op dat moment hoorde ze een deur hard dichtslaan, een mannenstem en hondengeblaf in de keuken. Betty sprong razendsnel uit bed, greep haastig de deken en wikkelde die als een sjaal om zich heen. Ze opende de deur naar de keuken en stond daar op blote voeten, met haar haren los over haar schouders, in de nachtjapon die ze van haar moeder had gekregen. In de keuken brandde het elektrische licht en Betty had alleen tijd om een beweging op te merken voordat ze bijna omver werd gelopen door een grote hond die op haar afstormde. Ze gilte en zocht op het laatste moment steun tegen de muur, terwijl de hond enthousiast kwispelde en haar handen en wangen likte.

‘Jäger! Nee! Af, domme hond! Nee, zeg ik!’ Achter de hond verscheen een man met grijzend bruin haar en vriendelijke blauwe ogen. De hond staakte zijn gespring en ging liggen, met zijn staart zwiepend tegen het vloerkleed.

‘Lieve hemel, we hebben je vast schrik aangejaagd, lieve kind. Ik was helemaal vergeten dat je vandaag zou komen. Emma hoort nauwelijks iets, dus zij wordt meestal niet wakker van ons. Ben je bang voor honden?’

Betty glimlachte en ging op de grond bij de hond zitten, die vrolijk haar handen likte toen ze hem aaide. ‘Helemaal niet, mijn oom had thuis een hond, die ik vaak uitliet. Een jachthond die een beetje op deze lijkt. O, wat ben je leuk. Ja, echt.’

De man knielde ook bij de hond neer en glimlachte naar haar. ‘Jäger is bedoeld voor de hazenjacht, alleen heb ik maar zelden tijd om te jagen. Nu gaat hij met me mee naar de praktijk en is hij de reden dat ik overdag nog eens wat daglicht zie. Honden begrijpen dat je soms naar buiten moet. Heette je nou Betty?’

Betty bloosde toen ze zich realiseerde dat ze als een kind in haar nachtjapon op de grond zat met een hond in haar armen. Ze knikte, stond snel tegelijk met de dokter op en maakte een knicks, met de deken voor driekwart over haar schouders getrokken.

De dokter stak zijn hand uit ter begroeting. De handdruk was warm, droog en vriendelijk. 'Sliep je al? Het spijt me. Jäger en ik hebben zo'n vreselijke honger dat we ons afvragen of er misschien iets in de provisiekast ligt wat we kunnen krijgen voordat we naar bed gaan?' Zonder op antwoord te wachten opende hij de deur van de provisiekast en haalde er een schaal met koude aardappelen en biefstuk uit. Hij pakte een pilsje uit het donker, opende het en dronk rechtstreeks uit het flesje.

De hond ging vol verwachting aan zijn voeten zitten.

Betty ontwaakte uit haar verdoving en liep naar de provisiekast. 'Wilt u ook wat brood? Ik zag dat dat er was. En misschien boter en kaas? Ik zal het gaan snijden.' Ze gooide haastig haar deken van zich af en legde het brood op de snijplank. Ze herinnerde zich dat ze gezien had waar Emma snijmessen en bestek bewaarde, en in de provisiekast vond ze boter en kaas, die ze voor de dokter op tafel zette.

Hij at met veel smaak van de koude biefstuk en aardappelen, waarbij hij stukjes op de grond liet vallen voor de hond die ze zonder te kauwen opschrokte. 'Ahh, wat is dit heerlijk. Ik heb vanavond niet gegeten, want ik moest helemaal in Danderyd visite rijden.'

Ze ruimde de tafel af en hij keek geamuseerd naar haar en zei: 'Ga nu maar naar bed, lieve kind. Het spijt me dat ik je wakker heb gemaakt, maar het was leuk om gezelschap te hebben. En volgens mij ben ik nog nooit bediend door een Lucia.'

Ze glimlachte naar hem met een vragende blik. 'Een Lucia?'

'Ja, heb je niet gezien dat de krant hier in Stockholm elk jaar een mooi jong meisje tot Lucia benoemt? Die mag rondrijden in een slee om licht en vreugde te verspreiden?'

Betty schudde beschaamd haar hoofd. Nee, dat had ze niet gezien. Er was zoveel wat ze niet wist over het leven in Stockholm.

Jäger richtte zijn aandacht weer op haar en keek haar met een vragende blik aan toen ze het eten terugzette in de provisiekast. Heime-lijk pakte ze een stukje gedroogde spekzwoerd en stopte het in de warme bek van de hond.

‘Aha! Ik zag wel wat je daar deed. Nu heb je een bondgenoot voor het leven.’ De dokter maakte schertsend een afkeurend gebaar met zijn wijsvinger en pakte zijn overjas van zijn stoel. ‘Goedenacht, Betty. Ik zou graag morgenochtend hier in de keuken ontbijten. Is dat tegen zevenen klaar, denk je?’

Betty deed haar mond open om te zeggen dat mevrouw had gezegd dat ze het in de salon moest opdienen, maar toen besepte ze dat het veel gemakkelijker was als hij in de keuken at. ‘Natuurlijk. Goedenacht, dokter.’

Ze liet de afwas staan tot morgenochtend en kroop weer in bed. Het was al middernacht, over minder dan zes uur moest ze opstaan.

3

Betty worstelde met de haarspelden om haar stomme, licht pluizige haar in een knot te houden. Ze had besloten haar haar in een knot te dragen tot ze naar de kapper kon. Het probleem was alleen dat ze niet genoeg spelden had en dat ze zo moe was. Ze had die eerste nacht aan de Jungfrugatan niet veel geslapen, maar ze hoopte dat het niet te veel zou opvallen hoe vermoeid ze was. Na wat laatste gepruts bleef haar haar netjes achter in haar nek zitten. Zo moest het maar. Onder het witte dienstmeisjeskapje zag het er nog redelijk volwassen uit, het was in ieder geval beter dan die ellendige vlechten.

Het was al laat en ze had het fornuis nog niet aangemaakt om pap en koffie te maken. Gelukkig was het houtfornuis gemakkelijk aan te steken. Het gasfornuis durfde ze nog niet te gebruiken, ook al had Emma gezegd dat het een zegen was. Om precies zeven uur ging de deur open en kwam de dokter binnen met Jäger naast zich, net toen ze de steelpan met pap van het fornuis tilde. Zijn haar was met water gekamd en hij bracht de geur van scheerlotion en zeep met zich mee. Onder zijn arm had hij een opgerolde krant.

‘Goedemorgen, Betty. Heb je goed geslapen?’

Ze maakte een knicks, knikte en lachte zo vriendelijk mogelijk terwijl ze de pap aan de dokter opdiende. Ze hoopte dat roggemeelpap

goed genoeg was, ze had niets anders gevonden in de provisiekast.

‘Ik neem vossenbessen bij de pap en wat zout voor het ei...’ Hij keek om zich heen en ze werd bleek toen ze zich realiseerde dat ze vergeten was het ei te koken.

‘Het spijt me, dat ben ik vergeten! Ik ga direct...’ IJverig liep ze naar de provisiekast en zocht de eieren. Het was moeilijk zoeken in een provisiekast die je niet kende. Betty prentte zich in dat ze de voorraad moest opnemen, als ze het huishouden goed wilde bestieren. Ze vond in elk geval een mandje met veel bruine eieren erin. Ze nam er een uit en zette snel het steelpannetje op het fornuis. Ze slikte moeizaam, om niet in huilen uit te barsten. Hoe kon ze haar eerste opdracht vergeten?

De dokter kriebelde de hond en keek haar glimlachend aan. ‘Zo erg is het toch niet? Ik kan ondertussen wat koffie nemen. En ik wil mijn ei graag zachtgekookt.’

Hij sloeg de krant open en begon te lezen nadat ze koffie voor hem had ingeschonken.

Ze vroeg zich af hoe ze in hemelsnaam de tijd voor het ei moest bijhouden. Thuis aan de Bagargatan zei haar moeder altijd dat je daar gevoel voor moest hebben. Hoelang moest het ei koken om zachtgekookt te zijn, zoals de dokter wilde? Ze ging naar de provisiekast en sloot haar ogen. Dan kon ze haar hartslag tellen, want haar hart sloeg ongeveer één keer per seconde. Ze wist dat er zestig seconden in een minuut zaten en dat voor een zachtgekookt ei ongeveer vier minuten nodig waren. Nu kookte het water, en ze telde stilletjes voor zichzelf in de duisternis terwijl ze naar de droge etenswaren op de plank keek. Binnenkort moest ze meel kopen, zag ze, en koffie en misschien ook...

‘Betty? Waar ben je gebleven?’

Het ei was nog niet klaar, maar als de dokter riep, moest ze natuurlijk komen. ‘Hier! Ik tel mijn hartslag.’

Hij keek glimlachend op van de krant. ‘Wat doe je, zei je?’

Ze schaamde zich een beetje, liep snel naar het fornuis, pakte de